

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.1.25>

PRZESTRZEŃ SPOŁECZNO-GOSPODARCZA NA UKRAINIE PRZEZ PRYZMAT BADAŃ WARTOŚCI

Olga Bezrukova

*doktor nauk społecznych, docent, kierownik Katedry Socjologii Branżowej
Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Tarasa Szewczenki (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-4305-6218*

Oleg Bondarenko

*Kierownik Organizacji pozarządowej „Badania Społeczne i Firmy Szkoleniowe”
(Zaporoże, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-8904-3290
e-mail: olegyes@ukr.net*

Adnotacja. W artykule udowodniono, że przestrzeń społeczno-ekonomiczna determinuje rozwój sfery gospodarczej poprzez normy instytucjonalne, sankcje i praktyki społeczne. Badanie wartości aspektów przestrzeni społeczno-ekonomicznej we współczesnej Ukrainie ma zarówno wymiar naukowo-teoretyczny, jak i praktyczny. Koncentruje się na tym, że w warunkach agresji zewnętrznej i częściowej utraty suwerenności państwowej ukraińskie instytucje publiczne ulegają degradacji z powodu korupcji systemowej. Wysoki poziom tolerancji na korupcję w społeczeństwie jest istotną przeszkodą dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Rozwiązanie tego problemu zapewni rozwój przestrzeni społeczno-gospodarczej Ukrainy. Podkreślono, że badanie wartości przyczynia się do rozwoju społeczno-gospodarczego Ukrainy, rozwoju demokracji i rozwoju państwa prawnego, społecznego i niepodległego. Aby zbadać i wyjaśnić podstawy wartości przestrzeni społeczno-ekonomicznej przeprowadzono serię grup fokusowych w różnych regionach Ukrainy. Zastosowano metody badań gabinetowych, analizy porównawczej i badań jakościowych. Przeprowadzona analiza pozwoliła stwierdzić, że Ukraińcy rozumieją korupcję systemową w państwie i wyraźnie przywiązują to do własnego niskiego poziomu życia. W obliczu korupcji systemowej i częściowej utraty suwerenności państwa na Ukrainie przestrzeń społeczno-gospodarcza rozwija destruktcyjne stosunki społeczne. To właśnie stanowi przeszkodę dla rozwoju społeczeństwa. Jednocześnie Ukraińcy próbują przenieść na państwo zapewnienie własnych potrzeb. Co jest warunkiem rozpowszechnienia paternalistycznych oczekiwań obywateli.

Słowa kluczowe: przestrzeń społeczno-gospodarcza, wartości, grupa fokusowa, korupcja, suwerenność państwowa, idea narodowa.

SOCIO-ECONOMIC SPACE IN UKRAINE THROUGH THE PRISM OF VALUES RESEARCH

Olga Bezrukova

*Doctor of Sociological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Branch Sociology
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-4305-6218*

Oleg Bondarenko

*Head
NGO “Social Research and Training Companies” (Zaporizhzhia, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-8904-3290
e-mail: olegyes@ukr.net*

Abstract. The article proves that the socio-economic space determines the development of the economic sphere through institutional norms, sanctions and social practices. The study of value aspects of socio-economic space in modern Ukraine has both scientific-theoretical and practical dimensions. Attention is focused on the fact that under conditions of external aggression and partial loss of state sovereignty, Ukrainian state institutions degrade due to systemic corruption. A high level of tolerance for corruption in society is a significant obstacle to socio-economic development. Solving this problem will ensure the development of the socio-economic space of Ukraine. It is emphasized that the study of values contributes to the socio-economic development of Ukraine, the development of democracy, and the growth of a legal, social and independent state. For studying and explaining the value principles of the socio-economic space, a series of focus groups was conducted in different regions of Ukraine. Methods of desk research, comparative analysis and qualitative research were used. The analysis allowed us to state that Ukrainians understand systemic corruption

in the state and clearly link it to their own low standard of living. Under conditions of systemic corruption and partial loss of state sovereignty in Ukraine, the socio-economic space produces destructive social relations. This is an obstacle to the development of society. At the same time, Ukrainians are trying to transfer the provision of their own needs to the state. Which is a prerequisite for the spread of paternalistic expectations of citizens.

Key words: socio-economic space, values, focus group, corruption, state sovereignty, national idea.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР В УКРАЇНІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ДОСЛІДЖЕНЬ ЦІННОСТЕЙ

Ольга Безрукова

*доктор соціологічних наук, доцент,
завідувач кафедри галузевої соціології*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-4305-6218

Олег Бондаренко

керівник

Громадської організації «Соціальні дослідження та тренінгові компанії» (Запоріжжя, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-8904-3290

e-mail: olegyes@ukr.net

Анотація. У статті доведено, що соціально-економічний простір визначає розвиток економічної сфери за допомогою інституційних норм, санкцій та соціальних практик. Дослідження ціннісних аспектів соціально-економічного простору в сучасній Україні має як науково-теоретичний вимір, так і практичний. Сконцентровано увагу на тому, що за умов зовнішньої агресії та часткової втрати державного суверенітету українські державні інституції деградують, зважаючи на системну корумпованість. Високий рівень толерантності до корупції в суспільстві є суттєвою перешкодою для соціально-економічного розвитку. Виконання цього завдання забезпечить розвиток соціально-економічного простору України. Підкреслено, що дослідження цінностей сприяє соціально-економічному розвитку України, розбудові демократії, розвитку правової, соціальної та незалежної держави. Для вивчення та пояснення ціннісних засад соціально-економічного простору проведено серію фокус-груп у різних регіонах України. Були використані методи кабінетних досліджень, порівняльного аналізу та якісних досліджень. Проведений аналіз дав змогу стверджувати, що українці розуміють системну корумпованість у державі та чітко співвідносять це з власним низьким рівнем життя. За умов системної корупції та часткової втрати державного суверенітету в Україні соціально-економічний простір виробляє деструктивні соціальні відносини. Саме це є перешкодою для розвитку суспільства. Водночас українці намагаються переключитися на державу забезпечення власних потреб, що є передумовою поширення патерналістських очікувань громадян.

Ключові слова: соціально-економічний простір, цінності, фокус-група, корупція, державний суверенітет, національна ідея.

Вступ. Проблема дослідження ціннісних аспектів соціально-економічного простору в сучасній Україні має як науково-теоретичний вимір, так і практичний. Конфліктна взаємодія держави та великого бізнесу з малим, поширення корупції, трудові міграції українців та багато інших соціальних проблем особливо актуалізувались під час карантинних обмежень, уведених через COVID-19. Часткова втрата суверенітету, системна криза в усіх сферах суспільного життя, трудові міграції з України найбільш активних й продуктивних сил, актуалізують пошук дієвих теоретичних концептів та практичних методів щодо якісної та соціально відповідальної розбудови українського соціально-економічного простору.

Український соціально-економічний простір ми розглядаємо як частину глобального соціально-економічного простору у вигляді перетину соціальних зв'язків між різними соціальними суб'єктами, групами та організаціями щодо здійснення економічної діяльності за відповідних соціокультурних та інституційних умов. Соціально-економічний простір визначає розвиток економічної сфери за допомогою інституційних норм, санкцій та соціальних практик.

Поширеність та різноманітність корупційних практик у сучасній Україні дозволяє нам висунути гіпотезу щодо значного рівня толерантності окремих громадян/соціальних груп до корупції в українському суспільстві. Зазначимо, що соціально несправедлива система обмеженого доступу до основних ресурсів соціально-економічного простору потребує відповідних ціннісних засад. Уважаємо, що оцінка соціально-політичної та соціально-економічної ситуації сучасними українцями кризь призму їх ціннісних орієнтацій потребує застосування порівняльного аналізу в сучасних дослідженнях з окресленої проблематики. Так, постає питання порівняння ціннісних орієнтацій українського соціально-економічного простору з напрямками руху розвинених суспільств глобального світу. Теоретична та практична актуальність цього перебуває на перетині не стільки міждисциплінарних, скільки «трандисциплінарних» напрямів.

Основна частина. Класичний вислів П. Друкера (Адизес, 2019) щодо культури, яка «їсть стратегію на сніданок», актуалізує дослідження системоутворювальних цінностей соціально-економічного простору.

Комплексний підхід, що поєднує кабінетні, якісні та кількісні дослідження, на нашу думку, є доволі адекватним методологічним підґрунтям щодо дослідження ціннісних засад соціально-економічного простору України.

Дослідження цінностей у глобальному вимірі актуалізуються з 1981 року, коли професором Р. Інглхартом (Вельцель, 2008: 90) із Мічиганського університету (США) на базі Європейського дослідження цінностей (European Values Study, EVS) було започатковано «Світове дослідження цінностей» (World Values Survey, WVS). Різноманітними контекстами цього дослідження з 1981 до 2021 рр. були: завершальна стадія Холодної війни, крах СРСР та його сателітів, створення ЄС, агресія РФ проти України та крах ялтинської системи світової безпеки, пандемія COVID-19. Таким чином, трансформації в усіх суспільних сферах мають ціннісний вимір змін, що було досліджено за останні сорок років. Україна бере участь у цих дослідженнях із 1999 року. Вищенаведені дослідження дають можливість «оцінювати, наскільки ціннісні орієнтації та тенденції їх трансформації відповідають напрямам та перспективам соціально-економічного розвитку України, ідеям розбудови демократії, правової, соціальної та незалежної держави» (Світове дослідження цінностей 2020 в Україні, 2020: 5).

Зазначимо, що у 2020 році реалізовано спільний проект «Світового дослідження цінностей» та «Дослідження європейських цінностей» (Світове дослідження цінностей 2020 в Україні, 2020: 5). Спільними контекстами цього дослідження були соціально-економічні наслідки пандемії у світі. Зазначимо, що в Україні одним із головних контекстів цього дослідження є часткова втрата державного суверенітету внаслідок окупації Криму та частини Донбасу збройними формуваннями Російської федерації.

Спільний проект «Світового дослідження цінностей» та «Дослідження європейських цінностей» висвітлює ставлення респондентів до справедливості, моральних принципів, корупції, міграції, національної безпеки тощо. Незважаючи на високий рівень репрезентативності, кількісні соціологічні дослідження висвітлюють додаткові грані наукового пізнання, якщо доповнюються якісною методологією. Саме це спонукало нас до дослідження цінностей сучасного соціально-економічного простору України за допомогою кабінетного дослідження та порівняльного аналізу даних, отриманих за допомогою як кількісних, так і якісних методів дослідження.

Мета статті – здійснити та описати результати фокус-групових досліджень щодо цінностей сучасного соціально-економічного простору й порівняти їх із даними «Світового дослідження цінностей 2020».

Основна частина. Для досягнення цієї мети ми організували та провели серію фокус-групових досліджень у травні-червні 2019 року. За локації було обрано такі обласні центри України, як Київ, Харків, Запоріжжя, Черкаси, Львів, Луцьк. Нам було цікаво визначити, наскільки схожими або відмінними будуть оцінки інформантів із різних регіонів України щодо ціннісних засад соціально-економічного простору. Враховуючи актуальність тем корупції, національної ідеї та територіальних втрат України внаслідок агресії з боку РФ, ми дали можливість інформантам визначити власне ставлення до цих проблем. Були використані питання гайду щодо оцінки поширеності корупційних практик, дієвих методів їх подолання, специфіки національної ідеї та складників державного суверенітету.

Інформанти у фокус-групах, окрім іншого, дали відповідь на питання: «Наскільки поширеною є корупція в Україні? Що необхідно зробити для подолання корупції в Україні? Як Ви оцінюєте діяльність активістів, які влаштовують протести проти корупції? Як Ви оцінюєте діяльність антикорупційних органів?». Інформанти в Черкасах відповіли: «Людей не влаштовує рівень життя, тарифи, зарплати, ціни. Якби не було корупції, рівень життя був би кращим»; «Корупція, «мародерство» в армії, на крові, на життях. Відсутність розмови з народом»; «Кожен має почати із себе»; «Антикорупційні органи – найбільш корумповані. Активісти «проплачені» корупціонерами»; «В антикорупційні органи потрібно запрошувати людей із європейських країн. Я не знаю активістів проти корупції, немає довіри»; «Корупцію подолати за прикладом Китаю – жорстоким покаранням».

Таким чином, інформанти в Черкасах зазначили: а) поширеність корупційних практик негативно впливає на якість життя українців; б) корупція в країні є системною та всеосяжною; в) уявлення щодо механізмів подолання корупції є амбівалентними (бажання запросити фахівців із ЄС й застосовувати покарання, як у Китаї).

Також ми поставили інформантам такі запитання: «Як Ви розумієте поняття «суверенітет»? Чи є нині Україна суверенною державою? Якщо так, то чому, якщо ні, то чому?». Зазначимо, що інформанти чітко прив'язують втрату суверенітету до втрати території: «Сильная, независимая страна со своей территорией, в данный момент это нарушено. Пока не будет разрешен конфликт, суверенитета не будет»; «Атрибути державних символів. Україна не суверенна через війну. Відновити суверенітет можна тільки відвоювавши територію». Крім військових механізмів, інформанти чітко прив'язують до суверенітету сильну економіку: «Суверенитет – это свобода выбора и привлечение инвесторов».

Крім того, нами актуалізовано питання щодо національних інтересів України: «В чому полягає, на Вашу думку, український національний інтерес?». Домінантним трендом у відповідях інформантів були тези щодо свобод та прав людини: «Свобода у всьому»; «Здоровая, сильная, богатая нация»; «Україна понад усе. Нарешті Україна об'єдналася»; «Дух свободи, волі»; «Цілісність, свобода та рівноправність»; «Свобода и трудолюбие»; «Независимость, самостоятельность, свобода»; «Свобода, независимость»; «Толерантность, уважение»; «Свобода, здоровая нация».

Інформанти в Києві визначили ставлення до масштабу корупції так: «Коррупция была всегда, она не искоренима»; «Корупція є, Президент та його оточення в цьому замішані»; «Я не думаю, что Порошенко не знал всех коррупционных схем, потому что он поставил своё окружение и контролировал его».

Щодо подолання корупції інформанти чітко розуміють відповідальність усього суспільства: «Коррупция есть в верхних и нижних эшелонах власти»; «Верхи просто не работают. Низы, мы, должны перестать сами давать всем взятки. Активисты поступают правильно». Крім того, інформанти розуміють важливість виховання в родині: «Щоб подолати корупцію треба починати з інституту сім'ї. Потрібно зробити системний підхід, змалечку розповідати, що корупція не є добре». Щодо подолання корупції інформанти зазначили: «Антикорупційні органи не працюють»: «Щоб вони працювали, має бути системний підхід, щоб з кожного з них був «спрос». Активісти виконують роль обмежувача»; «Полностью искоренить коррупцию невозможно, возможно и нужно свести ее к минимуму»; «Нужно начинать с воспитания и с себя. Люди, которые хотят попасть в борьбу с коррупцией, хотят брать взятки». Також інформанти розуміють залежність рівня життя від рівня корупції: «Не можна зовсім подолати, тому в нас рівень життя не такий високий».

Важливість суверенітету інформанти розуміють так: «Суверенітет – самостійність держави та у нас його мало, якщо відсутня національна ідея, то не може бути ніякої самостійності»; «Самостійність, незалежність – свобода громадян»; «Суверенітету менше ніж потрібно, бо Україна залежить від багатьох країн. Щоб повернути суверенітет, потрібно повернути території». Національні інтереси інформанти визначили так: «Уважение всех национальностей, которые проживают на территории Украины. Если каждый человек будет видеть себя в этом государстве, а не государство будет видеть каждого человека как раба»; «Любовь до Украины, до людей»; «Це має бути ідея для розвитку держави».

Інформанти з Луцька оцінюють масштаби корупції в Україні так: «Корупція всюди, стало гірше у тисячу разів»; «Народ доклав значно більше зусиль до подолання корупції, ніж влада»; «Корупція є, вона конкретна»; «Як раніше брали, так і зараз беруть. Є ті, які давали, є ті, які брали»; «Потрібно змінювати свідомість людей»; «Корупції стало тільки більше». Також інформанти визначили перспективи боротьби з корупцією: «Корупцію неможливо побороти знизу, бо якщо людина не дасть, то їй буде гірше. Починати треба зверху»; «Боротьба з корупцією – вся «проплачена», нічого не зроблено за 5 років»; «Всіх не пересадиш і не перестрієш, за 1 рік корупцію не подолати»; «Змінити законодавчу базу, повноваження антикорупційних органів, смертна кара – не вихід, потрібно зробити законодавство більш жорстким»; «Потрібно залучити кадри з Європи».

Рівень суверенітету України інформанти визначають так: «Не вважаю наразі Україну суверенною. Ми не скоро нею станемо»; «Хочеться бачити Україну суверенною та незалежною, щоб у світі дослухалися»; «Економічна могутність є запорукою суверенітету»; «Суверенітет є формальним, сподіваюся, що скоро Україна стане суверенною, бо є всі можливості, всі ресурси, немає тільки головнокомандувача, який би створив правильні закони, рішення». Щодо українських національних інтересів інформанти висловили таке: «Повага до своєї країни»; «Пам'ять про національний інтерес, про предків»; «Любити державу за те, що вона є».

Інформанти зі Львова також досить неоднозначно оцінюють масштаби корупції: «Особисто я не стикався з явищем корупції, різниця для мене не відчутна. Не можу відповісти, зросла корупція чи ні»; «Це дуже суб'єктивно. От Ветеринарна академія – це суцільна корупція, а в Інституті фізкультури дитина вчиться і безкоштовно здає сесію»; «Корупція не зросла і не зменшилася, а залишилася на такому рівні, як була. В банках «відкати» за кредити на рівні його керівництва є. Це стосується як державних так і приватних банків»; «Корупція настільки в'їлася в наших, що можна дати хабар... Щоб змінити це, потрібна зміна не одного покоління»; «Мені здається що корупція зросла. Наше покоління так звикло до «шукай знайомих», що ми не віримо, що самі можемо зробити»; «Не працюють антикорупційні органи. Тому корупція була, є, і, можливо, навіть зростає»; «Зробили таку кількість «типу» антикорупційних органів, щоб було легше зам'яти ту справу. Один одному «відфутболюють». А корупція зросла, то є 100%».

Щодо подолання корупції львів'яни висловились так: «Я не думаю, що нам потрібен диктатор. Наше суспільство надто вольове. Україна вже боролась із тоталітаризмом. Наш народ не готовий до диктатури. Замість того, щоб робити диктатуру, треба запозичити з інших країн іншу політичну систему, наприклад зі Швейцарії»; «Треба починати із себе»; «Активність громадян, протести».

Ось як інформанти (Львів) розуміють суверенітет: «Ми не суверенна держава, тому що залежимо від світової спільноти, у нас війна, відібрали Крим. Щоб повернути суверенітет, треба закінчити війну. Щоб не бути залежним від світової спільноти. Ми не можемо говорити про суверенітет під час війни»; «Для повернення суверенітету потрібна фінансова незалежність, економічна потужність»; «Треба економіку підняти»; «Соціальна захищеність»; «Сильна армія»; «Багато підприємців»; «Свобода слова». Щодо національної ідеї інформанти визначили таке: «Це загальна ідея. Україна незалежна». «В минулому столітті націоналізм був більш радикальним. Зараз націоналізм доцільний, якщо він є більш поміркований. Є патріотизм, є напрями розвитку держави, які зачіпають усі верстви населення. Якщо весь народ буде підтримувати, то я «ЗА», а якщо це буде радикально, то я не розумію»; «Любов до Батьківщини».

Інформанти в Запоріжжі про масштаби корупції, зазначили таке: «Масштабы коррупции настолько велики, что деятельность антикоррупционных органов минимальна»; «Без реформы судебных органов борьба с коррупцией нереальна, т.к. суды их всех отпускают». Ось як інформанти оцінюють перспективи боротьби з корупцією: «Только влиятельный авторитетный лидер сможет победить коррупцию, а сами мы не сможем»; «Антикоррупционные органы ничего не делают. Воспитание детей необходимо, но у родителей это (коррупция) в головах»; «Побороть при помощи смены высшего руководства страны. Президент не должен быть коррупционером, так как он подает пример для подражания».

Щодо суверенітету типовими є такі вислови інформантів: «Суверенитет... риторический вопрос. Даже если вернем границы, все равно будет сильное влияние других стран. Украина находится между ЕС и РФ, они тянут со своей стороны»; «Вернуть суверенитет при помощи переговоров и военных действий. Развиваться в экономике и социальной сфере на уровне европейских стран. Экономически отсталая страна не сохранит свой суверенитет»; «Вернуть суверенитет можно только восстановив экономику страны»; «Восстановление суверенитета необходимо начинать с восстановления границ и поднятия экономики».

Національна ідея виглядає так: «Чтобы были защищены граждане Украины так, как защищены граждане независимо от этнической принадлежности»; «Виконання законів усіма громадянами України незалежно від того, Президент чи простий громадянин».

Інформанти в Харкові висловились про масштаби корупції так: «Необходимо просмотреть свое личное пространство и понять, почему коррупция достигает таких масштабов. Пример коррупционной цепочки, как ремонт в школе – за счет родителей. Необходимо на нижнем уровне сначала отказаться от коррупции». Тези інформантів щодо боротьби з корупцією узагальнено виглядають так: «Победить коррупцию можно законодательно и на уровне личной ответственности всех граждан Украины»; «Про антикоррупционные органы ничего не могу сказать. Активисты среди журналистов, интересно их журналистские расследования почитать. Хотелось бы, чтобы они были независимы от политических партий, которые их, возможно, спонсируют»; «В нашей стране ни теоретически, ни практически победить коррупцию нельзя. Менталитет у нас такой. Каждый человек у нас нуждается, ему вечно не хватает. Активистов поддерживать, а про антикоррупционные органы не знаю даже (что сказать)»; «Полностью победить коррупцию невозможно ни в одной стране, но возможно ее минимизировать. Борьбу с коррупцией усложняет отношение граждан Украины (к этой проблеме). Мы считаем нормальным в чем-то обманывать государство, потому что мы не верим, что оно существует для нас».

Інформанти (Харків) щодо суверенітету висловлювалися так: «Суверенитет – это независимость государства. Украина относительно независимая. Есть фактор влияния США, России, ЕС, Китая, потому что экономически Украина очень слаба. Вернуть суверенитет путем усиления экономики Украины. Для суверенитета должна быть экономика и внятная идеология... А у нас общество довольно разобщенное. У нас нет политических партий как таковых, у нас есть кланы, которые сражаются за ресурсы, а политических идей нет. Должна быть вмняемая идеология, которая всех устроит. Должна быть экономическая платформа».

Проаналізуємо вказану проблему за допомогою даних «Світового дослідження цінностей 2020» щодо України. Так, оцінка респондентами діяльності Уряду України досить критична, що безпосередньо стосується й корупції. Лише 8,5% опитаних згодні, що в цілому Уряд компетентний та ефективний, тоді як 55,7% респондентів мають протилежну думку. Лише 7,4% респондентів уважають, що Уряд намагається якнайкраще працювати в інтересах країни, тоді як не згодні з цим твердженням 62,7% опитаних. Частка респондентів, які вважають, що Уряд є вільним від корупції, становить лише 5,6%, тоді як не згодні з цим 70,1% опитаних. Інакше кажучи, 70,1% опитаних уважають Уряд України повністю корумпованим (Світове дослідження цінностей 2020 в Україні, 2020: 92).

Водночас дані цього дослідження вказують на високий рівень патерналістських настроїв українців (Світове дослідження цінностей 2020 в Україні, 2020: 82). Так, майже половина опитаних (49,4%) уважають, що держава повинна нести більшу відповідальність за забезпечення потреб громадян. Орієнтуються на власні дії щодо забезпечення добробуту лише 22,4% опитаних. Результат України є близьким до Кіпру, Греції, Іспанії, що вказує на належність до південноєвропейського соціокультурного типу.

На системний характер корупції в Україні вказує те, що більшість опитаних (82,6%) поділяють думку про повсюдну поширеність корупції. Знову ж за цими показниками Україна дуже близька до Кіпру, де 83,7% опитаних уважають власну країну повністю корумпованою. За узагальненими показниками щодо корупції Україна (8,39) перебуває між Кіпром (8,47) і Грецією (8,35).

Рейтинг структур, які є найбільш корумпованими в Україні, виглядає так. Населення України у 2020 році вважає органи державної влади найбільш корумпованими. Про це заявили 72,2% опитаних. Також за цим показником Україна близька до Греції (73,7%) і Румунії (69,0%). Друге місце щодо поширеності корупції в Україні обіймають організації, які надають державні послуги. Саме так уважають 67,1% опитаних. На третьому місці щодо корумпованості перебувають органи місцевого самоврядування в Україні. Так уважають 64,3% опитаних (Світове дослідження цінностей 2020 в Україні, 2020: 93).

Показовою є оцінка корумпованості соціально-економічного простору України. Більшість опитаних (63,3%) сприймають керівників підприємств і бізнесменів України як залучених до корупції. Про відсутність покарання за корупцію в Україні свідчить те, що лише 27,2% опитаних визнають ризик бути притягнутими до відповідальності. Водночас 41,9% опитаних уважають, що ризику бути притягнутим до відповідальності за корупцію немає. Зазначимо, що в Україні сприйняття цього ризику є найнижчим серед усіх країн, обраних для порівняння. Так, у Греції дві третини опитаних (65,9%) указують на ризик бути притягнутими до відповідальності за корупцію.

Висновки. Отже, використаний методологічний підхід щодо порівняльного аналізу даних, отриманих за результатом проведених кабінетних та якісних досліджень, дозволяє визначити деякі характерні риси українського соціально-економічного простору. Враховуючи те, що український соціально-економічний простір є частиною глобального та зумовлює здійснення економічної діяльності за відповідних соціокультурних та інституційних умов, зазначимо таке:

- 1) системна корупція супроводжується стагнацією й деградацією таких показників, як людський капітал та рівень життя;
- 2) обмеження доступу до ресурсів усіх суб'єктів, які не входять в олігархічні групи (дрібний та середній бізнес, наймані працівники), зумовлює високий рівень латентного соціального напруження;
- 3) бідність найманих працівників та неможливість захистити свої соціально-економічні права;
- 4) домінування негативної кооперації у вигляді «токсичних» соціальних відносин;
- 5) ціннісна амбівалентність та соціокультурна «розірваність» соціально-економічного простору;
- 6) високий рівень патерналістських «очікувань» (бажань) більшості найманих працівників;
- 7) зовнішніми рамковими умовами є деградація державних інституцій та порушення державного суверенітету України;
- 8) для реалізації державного суверенітету повною мірою необхідно мати як контроль держави за власними кордонами, так і сильну економіку, що сприяє забезпеченню права людини в Україні.

Підсумовуючи, зазначимо, що регіональна відмінність на рівні мови спілкування з інформантами нівелюється схожістю їх оцінок щодо корупції, державного суверенітету та національної ідеї в Україні. На нашу думку, це свідчить про наявність внутрішньої інтеграції в контекстах розбудови української політичної нації. Процеси, які відбуваються в соціально-економічній, соціокультурній та політичній площині, повинні отримати подальше наукове висвітлення. Особливо це стосується перспективи інтеграції України в структури ЄС та НАТО.

Список використаних джерел:

1. Вельцель Х., Ингларт Р. Людський розвиток і «вибух» демократії: варіації змін режимів серед 60 суспільств. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2008. № 1. С. 85–118.
2. Культура ест стратегию на завтрак. Ицхак Калдерон Адизес. 2019. URL: <https://adizes.me/posts/kultura-est-strategiyu-na-zavtrak/>
3. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. URL: http://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf
4. European Values Study. URL: <https://europeanvaluesstudy.eu/>
5. World Values Survey. URL: <https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

References:

1. Veltsel Kh., Inhlhart R. (2008) Liudskyi rozvytok i "vybukh" demokratii: variatsii zmin rezhyziv sered 60 suspilstv [Human Development and the "Explosion" of Democracy: Variations of Regime Change across 60 Societies]. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh*. 2008. № 1. P. 85–118.
2. Kultura est strategiiu na завтрак. Itchkak Kalderon Adizes [Culture eats strategy for breakfast Itzhak Calderon Adizes]. URL: <https://adizes.me/posts/kultura-est-strategiyu-na-zavtrak/>
3. Svitove doslidzhennia tsinnostei 2020 v Ukraini [World Values Survey 2020 in Ukraine]. URL: http://ucep.org.ua/wpcontent/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf
4. European Values Study. URL: <https://europeanvaluesstudy.eu/>
5. World Values Survey. URL: <https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.1.26>

CECHY PERCEPCJI ŚRODOWISKA ARCHITEKTONICZNEGO

Alona Lypetska

aspirant Katedry Psychologii

Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Franki (Lwów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-8676-3871

e-mail: psychnonna@gmail.com

Adnotacja. W artykule przedstawiono wyniki empirycznego badania cech postrzegania środowiska architektonicznego przez mieszkańców, osoby dobrowolnie wysiedlonych i przymusowo wysiedlonych. Zestaw narzędzi diagnostycznych obejmuje następujące bloki: pomiar postrzegania środowiska architektonicznego, subiektywne samopoczucie mieszkańców, poziom przywiązania do miejsca i adaptację społeczno-psychologiczną do tego środowiska. Powstają trzy grupy o charakterystycznym typie postrzegania środowiska: grupa obojętna, grupa „bezpieczne-atrakcyjne” i grupa „niebezpieczne-nieatrakcyjne”. Określono cechy tych grup według poziomu subiektywnego samopoczucia, adaptacji społeczno-psychologicznej i przywiązania do miejsca. Zidentyfikowano główne czynniki wpływające na cechy postrzegania środowiska architektonicznego: „sumienność”, „spokój”, „dojrzałość”, „komunikatywność”, „komfort”, „przyjazność dla środowiska”, „orientacja”, „estetyka”, „aktywność”, „zgodność”, „pewność siebie”, „naturalność”.